

DOI: 10.34015/2523-4552.2025.4.10

УДК 349.3

*Сайнецький В. П.,
здобувач третього (освітнього-
наукового) рівня вищої освіти кафедри
публічного та приватного права
Східноукраїнського національного
університету імені Володимира Даля*

КЛАСИФІКАЦІЯ ОЗНАК ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ УЧАСНИКІВ БОЙОВИХ ДІЙ

Стаття присвячена комплексному дослідженню проблеми класифікації ознак правового регулювання соціального захисту учасників бойових дій в Україні. У роботі підкреслено, що в умовах воєнного стану соціальний захист УБД набуває особливого значення як інститут публічного права, а також як елемент збереження обороноздатності держави та консолідації суспільства. Наголошено, що правове регулювання соціального захисту УБД формується у складних умовах нестабільності нормативної бази та постійних реформ, що обумовлює необхідність систематизації і науково обґрунтованої класифікації його ознак.

У статті здійснено аналіз наукових підходів до характеристики ознак соціального захисту учасників бойових дій. Показано, що у доктрині переважають різновекторні підходи: від акценту на специфічному суб'єктному складі та правовому статусі УБД до спроб систематизації джерел соціального права та визначення ознак, пов'язаних із реформуванням державної системи. Окрему увагу приділено формуванню власної авторської класифікації ознак правового регулювання соціального захисту УБД. Запропоновано поділ на загальні ознаки та спеціальні ознаки. До загальних ознак правового регулювання соціального захисту учасників бойових віднесені його: 1) нормативно-ієрархічна; 2) інституційно-організаційна; 3) фінансово-бюджетна; 4) принципово-ціннісна; 5) міжнародно-правова. Щодо спеціальних ознак правового регулювання соціального захисту учасників бойових дій, то ними є такі: 1) суб'єктно-правова; 2) статусно-гарантійна; 3) елементно-структурна; 4) реабілітаційно-адаптаційна; 5) житлово-компенсаційна; 6) добровольча. Обґрунтовано сутність та значення кожної з наведених ознак правового регулювання соціального захисту учасників бойових дій.

Ключові слова: *правове регулювання, соціальне законодавство, соціальний захист, учасник бойових дій, соціальні права, соціальне забезпечення.*

Постановка проблеми. Правове регулювання соціального захисту учасників бойових дій в Україні набуває особливого значення в умовах

збройної агресії російської федерації, що триває з 2014 року та особливо загострилася після повномасштабного вторгнення 24 лютого 2022 року.

Війна докорінно трансформувала суспільні відносини, породила нові виклики для держави й суспільства, а також спричинила різке зростання чисельності осіб, які набули статусу учасників бойових дій. Це, у свою чергу, поставило питання про необхідність вдосконалення вже існуючих механізмів соціального захисту, а також про потребу чіткої правової систематизації та класифікації ознак правового регулювання у цій сфері.

Учасники бойових дій є особливою соціальною групою, яка потребує гарантованого, стабільного і всебічного захисту зі сторони держави. Саме від ефективності механізмів соціального забезпечення залежить рівень довіри громадян до держави та легітимність її політики в умовах воєнного стану. Забезпечення ефективних і справедливих гарантій для військових і ветеранів є ключовим фактором формування морального духу армії, збереження обороноздатності держави та консолідації суспільства в умовах затяжного військового конфлікту.

Правове регулювання соціального захисту учасників бойових дій формується у складних умовах постійних законодавчих змін, що іноді мають ситуативний і фрагментарний характер. Вказане призводить до прогалин і колізій у нормативно-правовій базі, ускладнює реалізацію соціальних гарантій та породжує численні судові спори. У доктрині права соціального забезпечення бракує комплексної доктринальної розробки питання класифікації ознак правового регулювання соціального захисту учасників бойових дій. Наукові дослідження здебільшого зосереджуються на аналізі окремих аспектів пільг чи компенсацій,

однак відсутня чітка система підходів, яка дозволяла б структурувати нормативний матеріал і забезпечити його належне тлумачення та застосування.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання соціального захисту учасників бойових дій у сучасній Україні вже тривалий час перебуває у фокусі уваги як вітчизняних, так і зарубіжних дослідників. Наукова література відображає значний спектр підходів і позицій щодо забезпечення відповідних гарантій та реалізації державної політики у цій сфері. Зокрема, доцільно насамперед назвати таких: Ю. М. Бисага, І. Д. Ваньчук, С. С. Вітвіцький, О. Д. Вовчак, О. В. Гаврилюк, В. В. Галуцько, Є. О. Гіда, К. В. Гнатенко, З. С. Голован, Є. П. Гордієнко, Т. М. Денисенко, Н. Ю. Заїка, М. І. Іншин, М. М. Клемпарський, І. М. Кравченко, В. М. Марчук, Л. П. Медвідь, К. Ю. Мельник, Я. В. Митько, Л. В. Могілевський, О. Ф. Новікова, О. М. Обушенко, С. О. Орлов, Р. О. Падалка, Г. В. Панченко, Є. Ю. Подорожній, С. М. Прилипко, О. П. Сайнецький, А. І. Сирота, Н. В. Сушицька, О. В. Тищенко, О. В. Ткаченко, В. Л. Федоренко, В. І. Фелик, О. Ю. Янчук, О. М. Ярошенко та інші. Разом з тим проведені дослідження здебільшого зосереджувалися на окремих напрямках чи елементах соціального забезпечення цієї категорії осіб, залишаючи недостатньо розробленою проблему системної класифікації ознак правового регулювання саме соціального захисту учасників бойових дій. Відсутність комплексного аналізу ускладнює вироблення єдиних підходів у теорії та практиці, що й обумовлює потребу в ґрунтовному науковому осмисленні цього питання.

Постановка завдання. Мета дослідження - сформулювати класифікацію ознак правового регулювання соціального захисту учасників бойових дій та охарактеризувати їх специфіку.

Виклад основного матеріалу. У доктрині права соціального забезпечення простежуються різні підходи до визначення та характеристики ознак правового регулювання соціального захисту учасників бойових дій. Одні науковці акцентують увагу на суб'єктному складі правовідносин та особливостях правового статусу УБД, інші зосереджуються на елементному змісті соціальних гарантій чи специфіці нормативно-правового забезпечення. Тим не менш, у працях окремих авторів розробляються підходи до систематизації джерел соціального права, виділяються ознаки, пов'язані з реформуванням державної системи соціального захисту, або ж наголошується на комплексності заходів підтримки, що охоплюють практично всі сфери життєдіяльності ветеранів. З огляду на це, доцільно зупинитися на аналізі найбільш репрезентативних наукових концепцій у даній сфері.

Я. В. Митько сформулював наступний перелік ключових особливостей соціального захисту учасників бойових дій, серед яких назвав наступні:

- 1) специфічний суб'єктний склад правовідносин, які виникають під час соціального захисту УБД;
- 2) особливий правовий статус суб'єктів соціального захисту;
- 3) специфічний елементний склад соціального захисту;
- 4) охоплює фактично всі сфери суспільного життя УБД;

5) особливості, пов'язані із процесом реформування державної системи соціального захисту учасників бойових дій;

6) розгалужена система нормативно-правового забезпечення соціального захисту УБД, яка включає як загальне законодавство про соціальне забезпечення громадян, так і спеціальне [1, с. 10-11].

Позиція даного науковця є цінною для систематизації особливостей соціального захисту учасників бойових дій, проте доцільно відмітити, що вони потребують подальшої конкретизації у площині правового регулювання. Виокремлення специфічного суб'єктного складу та особливого правового статусу свідчить про унікальність УБД у системі соціального права, хоча нестабільність законодавства створює ризик правової невизначеності.

Зазначення комплексного елементного складу соціального захисту слушно підкреслює багатовимірність гарантій, однак відсутність інтегрованої системності може призводити до їх фрагментарності. Водночас наголос на взаємозв'язку соціального захисту з реформами (євроінтеграція, цифровізація, децентралізація) підкреслює динамічність цього інституту. Розгалужена нормативно-правова база своє чергою забезпечує широкий спектр гарантій і створює колізії, що ускладнюють реалізацію соціальних прав.

Схоже бачення у В. Савки, який сформулював такий перелік особливостей соціального захисту УБД: особливий правовий статус суб'єктів та специфічний суб'єктний склад правовідносин, які виникають під час цього процесу; специфічний елементний склад соціального захисту;

охоплення фактично всіх сфер суспільного життя УБД; зв'язок із процесом реформування державної системи соціального захисту УБД; розгалужену систему нормативно-правового забезпечення (загальне законодавство про соціальне забезпечення громадян та спеціальне законодавство, яке безпосередньо стосується УБД) [2, с. 129].

Наведена концепція узгоджується з підходом інших дослідників, але водночас має власну цінність у чіткому структуруванні ознак соціального захисту учасників бойових дій. Важливо підкреслити, що запропонований перелік дозволяє описати особливості цього інституту, а також вибудувати логіку для подальшої класифікації правових норм загалом. При цьому, важливим доповненням є те, що наведені особливості потребують критичного аналізу в умовах воєнного стану. Адже реформа державної системи соціального захисту не може розглядатися як внутрішній процес трансформації, а повинна відповідати міжнародним стандартам соціального права та враховувати специфіку інтеграції України до європейського правового простору.

К. Спицькою у межах аналізу правових засад соціального захисту учасників бойових дій в Україні систематизовано нормативно-правові акти та запропоновано їх класифікацію за юридичною силою (законні, підзаконні нормативно-правові акти) як одна з ознак в досліджуваній царині. Виділено вченою також такі особливості у сфері правового регулювання соціального захисту учасників бойових дій в Україні, як зокрема врегулювання статусу добровольців, можливість

грошової компенсації на придбання житла, прийняття урядом державних програми, спрямованої на фізичну, медичну, психологічну реабілітацію і соціальну та професійну реадaptaції учасників бойових дій до 2022 року [3, с. 177].

Важливим аспектом у підході вченої є акцент на врегулюванні правового статусу добровольців. Це питання має особливе значення для України, адже добровольчий рух став одним із ключових чинників збереження державності у 2014–2015 роках, а правове закріплення статусу цієї категорії осіб визначає рівень справедливості та повноти соціальних гарантій.

Значущим є також віднесення до ознак правового регулювання можливості грошової компенсації на придбання житла, оскільки воно стосується реалізації одного з базових соціальних прав – права на житло. Однак проблемою залишається нерівномірність доступу до таких компенсацій та складність процедур їх отримання.

Отже, можемо резюмувати, що правове регулювання соціального захисту учасників бойових дій характеризується загальними та спеціальними ознаками. До загальних відносяться наступні:

1) нормативно-ієрархічна – визначається багаторівневістю джерел соціального законодавства (Конституція України, закони, підзаконні акти), що формує правову основу забезпечення соціальних гарантій УБД;

2) інституційно-організаційна – характеризує участь різних державних органів і органів місцевого самоврядування у здійсненні соціального захисту, включаючи координацію між ними;

3) фінансово-бюджетна - відображає залежність реалізації соціальних гарантій від бюджетного фінансування і визначає соціальний захист як складову бюджетної політики держави;

4) принципово-ціннісна - полягає у правовій визначеності, законності, рівності та справедливості, які лежать в основі соціального забезпечення як інституту публічного права;

5) міжнародно-правова - підкреслює необхідність гармонізації національного законодавства зі стандартами міжнародного соціального права.

Щодо спеціальних ознак правового регулювання соціального захисту учасників бойових дій, то ними є такі:

1) суб'єктно-правова - соціальне законодавство фіксує специфічний склад суб'єктів: військово-службовці, добровольці, члени їх сімей, що визначає унікальність правового статусу УБД;

2) статусно-гарантійна - закріплює особливий правовий статус учасника бойових дій, який надає право на додаткові пільги й гарантії, відмінні від загального соціального забезпечення;

3) елементно-структурна - розкриває зміст соціального захисту УБД через систему елементів: грошові виплати, пільги, медична допомога, реабілітаційні та освітні програми;

4) реабілітаційно-адаптаційна - охоплює правове забезпечення

фізичної, психологічної, соціальної та професійної реадаптації УБД, спрямоване на відновлення їхнього повноцінного життя;

5) житлово-компенсаційна - закріплює механізми надання житла або грошової компенсації за його придбання як одну з ключових форм соціального захисту;

6) добровольча - підкреслює правове врегулювання статусу добровольців, що зародилося як унікальне явище в умовах війни з РФ, та забезпечення рівності їхніх прав із військовослужбовцями.

Висновки. Отже, аналіз доктринальних підходів дозволив виявити різновекторність наукових позицій, а саме від акценту на специфічному правовому статусі та суб'єктному складі правовідносин до систематизації нормативно-правових актів і врахування особливостей реформування державної системи соціального захисту. Вказана різноплановість підходів підтверджує складність і багатовимірність досліджуваної проблематики.

Запропонована нами авторська класифікація ознак у розрізі загальних і спеціальних дозволяє поєднати базові характеристики правового регулювання зі специфічними, властивими виключно сфері соціального захисту УБД. Такий підхід формує цілісну модель, яка поєднує доктринальне осмислення та практичну спрямованість правового регулювання в контексті нашої тематики..

Список використаних джерел

1. Митько Я. В. Особливості правового регулювання соціального захисту учасників бойових дій: автореф. дис. канд. юрид. наук : 12.00.05. МВС України, Харк. нац. ун-т внутр. справ. Харків, 2019. 29 с.

2. Савка В. Особливості соціального захисту учасників бойових дій в Україні. *Ввічливість. Humanitas*. 2024. № 5. С. 125–130. DOI:10.32782/humanitas/2024.5.18

3. Спицька К. Правові засади соціального захисту учасників бойових дій в Україні. *Юридичний вісник*. 2022. № 2. С. 171–181. DOI <https://doi.org/10.32837/yuv.v0i2.2336>

Saynetsky Volodymyr, *Ph.D student of the Department of Public and Private Law of the Volodymyr Dahl East Ukrainian National University*

Classification of Signs of Legal Regulation of Social Protection of Participants in Combat Operations

The article is devoted to a comprehensive study of the problem of classifying the features of legal regulation of social protection of combatants in Ukraine. The work emphasizes that in conditions of martial law, social protection of participants in hostilities acquires special importance as an institution of public law, as well as as an element of preserving the state's defense capability and consolidating society. It is emphasized that the legal regulation of social protection of participants in hostilities is formed in difficult conditions of instability of the regulatory framework and constant reforms, which necessitates the need for systematization and scientifically substantiated classification of its features.

The article analyzes scientific approaches to the characterization of the features of social protection of combatants. It is shown that multi-vector approaches prevail in the doctrine: from an emphasis on the specific subject composition and legal status of participants in hostilities to attempts to systematize the sources of social law and determine the features associated with the reform of the state system. Special attention is paid to the formation of the author's own classification of the features of legal regulation of social protection of participants in hostilities. A division into general features and special features is proposed. The general features of the legal regulation of social protection of combatants include: 1) normative-hierarchical; 2) institutional-organizational; 3) financial-budgetary; 4) principle-value; 5) international-legal. As for the special features of the legal regulation of social protection of combatants, they are as follows: 1) subject-legal; 2) status-guarantee; 3) element-structural; 4) rehabilitation-adaptation; 5) housing-compensation; 6) voluntary. The essence and significance of each of the above features of legal regulation of social protection of combatants are substantiated.

Keywords: *legal regulation, social legislation, social protection, combatant, social rights, social security.*